

SEVİL MƏMMƏDOVA

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası Politologiya və
Siyasi İdarəetmə kafedrasının dosenti,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru*

MÜSTƏQİL AZƏRBAYCAN DÖVLƏTİNİN EKOLOJİ SİYASƏTİNİN MƏZMUNU VƏ REALLAŞMASI İSTİQAMƏTLƏRİ

Müasir global ekoloji böhran şəraitində ekoloji siyasət istənilən dövlətin ümumi siyasətinin vacib tərkib hissəsini təşkil edir. Dövlətin ekoloji siyasəti ətraf təbii mühitin mühafizəsi və sağlamlaşdırılması, təbii ehtiyatların rəşional istifadəsi və bərpa olunması, insanın normal həyat və fəaliyyəti, ekoloji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində münasibətlərin tənzimlənməsinə yönələn hüquqi, iqtisadi və tərbiyəvi xarakterli tədbirlər sistemi kimi başa düşülür [19]. Digər tərəfdən, dövlətin ekoloji siyasəti həm də onun cəmiyyət və təbiət arasında optimal qarşılıqlı əlaqələrinin təşkil olunmasına dair fəaliyyəti kimi nəzərdən keçirilir [20].

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradıcısı ümum-milli lider Heydər Əliyev ölkəmizin iqtisadi dirçəlişi və bütün sahələrdə tərəqqisinin möhkəm təməlini yaratmışdır. Onun hələ sovet dövründə ölkəyə rəhbərlik etdiyi 1969-1982-ci illərdə, eləcə də Moskva fəaliyyəti zamanı həyata keçirdiyi strateji kurs müstəqil Azərbaycan dövlətinin inkişafına hesablanmışdır. Həmin dövrdə, digər sahələrdə olduğu kimi, ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində də məhz Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında ölkəmizdə gələcəyə hesablanmış məqsədyönlü ekoloji siyasət həyata keçirilmişdir. Məhz onun təşəbbüsü ilə keçən əsrin 70-ci illərində həyata keçirilən yaşıllaşdırma tədbirləri nəticəsində əgər 1970-ci ilədək Bakı şəhərində 3 min hektara qədər yaşıllıq sahəsi mövcud idisə, ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi həmin illərdə yaşıllıqların sahəsi 17 min hektara çatdırılmışdı. Bu dövrdə ətraf mühitin mühafizəsi, təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə olunmasına dair 8 qanun qəbul olunmuş, hökumət səviyyəsində 30-dan artıq qərar təsdiq edilmişdir [7].

Azərbaycanda müstəqilliyin ilk illərində sovet dövründən yığılıb qalmış və getdikcə daha da kəskinləşən ekoloji problemlərin həllinə yönələn siyasətin aparılması cəhdləri olsa da, həmin dövrdə ölkədə yaranmış dərin böhranlar və hakimiyyətsizlik şəraitində məqsədyönlü ekoloji siyasətin həyata keçirilməsi qeyri-mümkün olmuşdur. Yalnız dahi Liderimiz Heydər Əliyev 1993-cü ilin yayında xalqımızın təkidli tələbi ilə yenidən hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra ölkədə yaratdığı

ictimai-siyasi sabitlik şəraitində onun rəhbərliyi ilə ardıcıl və düşünülmüş yeni ekoloji siyasətin aparılmasına başlanılmışdır. Məhz Heydər Əliyevin səyləri nəticəsində dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birini təşkil edən bu siyasət dövlət idarəçiliyinin bütün sahələrini əhatə edən kompleks bir mexanizmə çevrilmişdir. Bütün bunların təməlinə onun zəngin dövlətçilik təcrübəsindən qaynaqlanan ekoloji siyasət strategiyası dururdu. Bütövlükdə, Heydər Əliyevin bu sahədə müəyyən etdiyi strateji kurs əhalinin həyatı və sağlamlığı üçün ekoloji cəhətdən təhlükəsiz ətraf mühitin təmin edilməsinə, onun durumunun yaxşılaşdırılması və sabitləşdirilməsinə, ölkənin təbii ekosistemlərinin qorunmasına yönəldilmişdir.

Heydər Əliyevin ekoloji siyasət strategiyasının ümumi konturları və prinsipləri onun çıxışlarında, nitqlərində aydın ifadə olunmuş və ölkə qanunvericiliyində öz əksini tapmışdır. Mətni onun rəhbərliyi altında hazırlanmış və 12 noyabr 1995-ci il tarixində qəbul edilmiş, insanın, onun hüquq və azadlıqlarının ali dəyər olmasından çıxış edən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası bu strategiyanın mahiyyətini əks etdirməklə, hər kəsin sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququnu (maddə 39), eləcə də ölkədə ətraf mühitin qorunmasının hər kəsin borcu olduğunu təsbit etmişdir (maddə 78). Bununla da ətraf mühitin qorunması Konstitusiyaya səviyyəsində bir dəyər kimi öz təsdiqini tapmış və bu Konstitusiyaya vəzifəsi ümumi xarakter daşıyır. Bundan başqa, Konstitusiyada ətraf mühitin əsl vəziyyəti haqqında məlumat toplamaq, ekoloji hüquqpozma ilə əlaqədar hər kəsin sağlamlığına və əmlakına vurulmuş zərərin əvəzini almaq hüquqları da təsbit olunmuşdur [1].

Konstitusiyaya müddəalarına müvafiq olaraq yeni ekoloji qanunvericiliyin formalaşdırılması baxımından Heydər Əliyev tərəfindən “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” (8 iyun 1999-cu il), “Ekoloji təhlükəsizlik haqqında” (8 iyun 1999-cu il), “Xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri və obyektləri haqqında” (24 may 2000-ci il), “Ətraf mühitə dair informasiya almaq haqqında” (12 mart 2002-ci il), “İcbari ekoloji sığorta haqqında” (21 aprel 2002-ci il), “Əhalinin ekoloji təhsili və maarif-

ləndirilməsi haqqında” (10 dekabr 2002-ci il) Azərbaycan Respublikasının Qanunlarının imzalanması və qüvvəyə minməsi dövlətimizin ekoloji siyasətinin hüquqi bazasının yaradılmasında xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Ulu Öndərimizin reallaşdırdığı strateji kursda ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində beynəlxalq müqavilələrə qoşulmağa da xüsusi yer verilmiş, onun rəhbərliyi altında Azərbaycan Respublikası çoxlu sayda beynəlxalq konvensiyalara qoşulmuş, müvafiq protokollar imzalamışdır. Buna misal olaraq, “Bitkilərin mühafizəsi haqqında”, “Biomüxtəliflik haqqında”, “Nəslə kəsilmək təhlükəsi altında olan təbii flora və fauna növlərinin beynəlxalq ticarəti haqqında”, “Səhrələşməyə qarşı mübarizə haqqında” və s. beynəlxalq konvensiyaları göstərmək olar.

Böyük dövlətçilik təcrübəsinə malik olan siyasətçi və dövlət xadimi Heydər Əliyev təbiəti mühafizə fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi məsələlərinə böyük diqqət yetirirdi. Onun bu sahədə həyata keçirdiyi düşünülmüş dövlət siyasəti xüsusi əhəmiyyət kəsb etməklə, müvafiq dövlət idarəetmə orqanları sisteminin təkmilləşdirilməsinə, onların fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsinə yönəlmişdir. Ölkədə Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə uğurla aparılan strukturalı islahatları çərçivəsində ətraf mühitin mühafizəsi və təbii ehtiyatlardan istifadənin ayrı-ayrı istiqamətləri ilə məşğul olan və fəaliyyətlərində bir-birini təkrarlayan dövlət strukturları Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2001-ci il 23 may tarixli 485 nömrəli Fərmanı ilə ləğv edilərək, Dövlət Ekologiya və Təbiətdən İstifadəyə Nəzarət və Dövlət Geologiya və Mineral Ehtiyatlar Komitələrinin bazasında Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi yaradılmış, Prezidentin 18 sentyabr 2001-ci il tarixli Fərmanı ilə həmin Nazirliyin Əsasnaməsi təsdiq edilmişdir. Əsasnamədə Nazirliyin vəzifələrinə təbii sərvətlərin öyrənilməsi, onların istifadə edilməsi, bərpası və mühafizəsi, bu sahədə ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi, bioloji müxtəlifliyin qorunub saxlanılması, su və mineral xammal ehtiyatlarından səmərəli istifadə edilməsi və digər sahələrdə dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi və s. daxil edilmişdir [4].

Heydər Əliyevin ekoloji siyasət strategiyasına xas olan bir xüsusiyyət kimi, digər sahələr kimi, bu sahənin də məqsədli proqramlarla idarə edilməsini göstərmək olar və bu təcrübə öz səmərəsini bu gün də verir. Məhz məqsədli – proqram yanaşmasının üstünlüklərini nəzərə alaraq və mövcud ekoloji problemlərin sistemli həllini təmin etmək məqsədi ilə Heydər Əliyev özünün 18 fevral 2003-cü il tarixli Sərəncamı ilə ekologiyaya dair iki Milli Proqramı – “Azərbaycan Respublikasında ekoloji cəhətdən dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafa dair” və “Azərbaycan Respublikasında meşələrin bərpa edilməsi və artırılmasına dair” Milli Proqramları təsdiq etmişdir. Həmin Milli Proqramlar böyük elmi-konseptual əhəmiyyət kəsb etməklə, ölkədə həyata keçirilən ekoloji siyasətin, demək olar ki, bütün aspektlərini özündə əks

etdirmişdir. Bundan başqa, Heydər Əliyev 13 iyun 2003-cü il tarixində «Abşeron yarımadasında təbii daş yataqlarının səmərəli istifadəsi və inkişafı Dövlət Proqramının (2003-2006-cı illər)» təsdiq edilməsi haqqında Prezident Sərəncamını (№ 1242) imzalamışdır. Bütövlükdə, onun Sərəncamları ilə təsdiq edilmiş beş milli və dövlət proqramları davamlı inkişaf prinsiplərinə söykənməklə, ölkədə mövcud olan ekoloji problemlərin həllinə yönəlmişdir [4].

Ümummilli Liderimizin müxtəlif tədbirlərdəki çıxışlarını, nitqlərini təhlil etdikdə, onun Azərbaycanın ekoloji təhlükəsizliyi ilə bağlı məsələlərə xüsusi önəm verdiyini görürük. Bu məsələlərdən biri Xəzər və onun ekoloji problemləri olmuşdur. Bildiyimiz kimi, Xəzər dənizi Azərbaycanın və bütövlükdə regionun ekobioloji mühitinin vacib bir komponentidir. Bu mənada Xəzərdə baş verən hər hansı bir dəyişiklik regionun ekosisteminə təsirsiz ötüşmür. Bundan çıxış edən Heydər Əliyev Xəzərin ekoloji problemlərinin həlli sahəsində sahilyanı ölkələrin əməkdaşlığına böyük əhəmiyyət verərək, onun təbii sərvətlərindən istifadə zamanı həm müasir texnologiyaların tətbiqinin, həm də dənizin ekologiyasının təmin edilməsinə xüsusi diqqət yetirirdi. Məhz onun belə qətiyyətli mövqeyi sayəsində Xəzər nefti və qazının (digər ehtiyatlarının) istismarı və daşınması ilə bağlı Azərbaycanın xarici şirkətlərlə imzaladığı bütün müqavilələrdə ətraf mühitin qorunması vacib bir şərt, prinsip kimi öz əksini tapmışdır.

Heydər Əliyevin ekoloji siyasət strategiyasında yaşıllaşdırma, ağac əkmək, meşə salmaq, meşələri, yaşıllıqları qorumaq işlərinə geniş yer verilmişdir. Bu məsələlərə o, böyük əhəmiyyət verərək vurğulayırdı: “Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik bərpa olunubdur və Bakıda, Azərbaycanın bütün yerlərində hökm sürür. Demək, belə bir şəraitdə indi quruculuq prosesi gedir və quruculuq prosesinin də bir hissəsi Bakıda yaşıllaşdırmanı davam etdirmək, yeni-yeni parklar salmaq, yaşayış binalarının ətrafında ağaclar əkməkdir” [22]. Ümumiyyətlə, Bakı, digər iri sənaye şəhərlərimiz, onların ekoloji durumu Ümummilli Liderimizi daima düşündürmüşdür. Hələ keçən əsrin 70-80-ci illərində o, Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə, “Bakını yaşıllıqlar diyarına çevirək” çağırışı və təşəbbüsü ilə Bakı şəhərinin yaşıllaşdırılmasına böyük təkan vermiş, bu istiqamətdə geniş bir proqram həyata keçirmişdir. Əgər 1970-ci ilədək Bakı şəhərində 3 min hektara qədər yaşıllıq sahəsi mövcud idisə, ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi həmin illərdə yaşıllıqların sahəsi 17 min hektara çatdırılmışdı. Bu dövrdə ətraf mühitin mühafizəsi, təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə olunmasına dair 8 qanun qəbul olunmuş, hökumət səviyyəsində 30-dan artıq qərar təsdiq edilmişdir [7]. Heydər Əliyevin irəli sürdüyü “Hər bakılı iki ağac əkib becərməlidir!” kimi məşhur şüarı illər keçdikdən sonra belə yaddaşlardan silinməmiş, bu gün də öz aktuallığını qoruyub saxlayaraq, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı,

Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, UNESCO və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyeva tərəfindən start verilmiş və ölkədə geniş vüsət almış “Hərəyə bir ağac əkək!” kampaniyasının reallaşmasında öz məntiqi davamını tapmışdır.

Ulu Öndərimiz sovet hakimiyyəti dövründə Bakının yaxınlığında ikinci sənaye şəhəri kimi salınmış Sumqayıtda da ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına böyük diqqət yetirmiş, müstəqillik illərində də onun ekoloji vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına daim qayğı göstərmiş, şəhər sənayesinin modernləşdirilməsində yeni, ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyaların tətbiqi vəzifəsini qarşıya qoymuşdur [21]. Bundan başqa Heydər Əliyev iqtisadiyyat və ekologiya münasibətləri baxımından sənaye müəssisələrinin yerlərinin düzgün seçilməsini vacib hesab edirdi. Bununla bağlı olaraq o, Gəncə Gil-Torpaq İstehsalat Birliyində 26 may 2000-ci il tarixində söylədiyi nitqində sovet dövründə Gəncə alüminium zavodunun yerinin ekoloji cəhətdən düzgün seçilmədiyini xüsusi olaraq qeyd etmişdir [22].

Beləliklə, göründüyü kimi, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin ölkədə sovet dövründə həyata keçirdiyi gələcəyə hesablanmış ekoloji siyasət öz məntiqi davamını müstəqillik illərində yenidən hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra reallaşdırdığı ekoloji siyasət strategiyasında tapmışdır ki, bu da müstəqil Azərbaycanın ekoloji siyasətinin təməlini təşkil etmişdir.

Heydər Əliyevin uğurla başladığı bu strateji xətti onun layiqli davamçısı və siyasi varisi, Azərbaycan dövlətinin başçısı cənab İlham Əliyev zənginləşdirərək yeni keyfiyyət səviyyəsində böyük vüsətlə davam etdirir. Ölkə Prezidenti İlham Əliyev məhz bu sahənin vacibliyini vurğulayaraq demişdir: “Ətraf mühitin qorunması da bizim üçün çox vacib məsələdir. Xüsusilə neftin qalıqları ilə çirklənmiş torpaqların təmizlənməsi, meşə təsərrüfatının bərpası və digər məsələlər öz həllini tapmalıdır... İndi biz Azərbaycanın hərtərəfli inkişafı üçün, gənc nəslin sağlam böyüməsi üçün bu sahəyə də diqqət göstərməliyik”[23].

Bəşəriyyəti narahat edən qlobal ekoloji böhran və onu şərtləndirən bir çox qlobal xarakterli ekoloji problemlər Azərbaycanda spesifik formada təzahür edir. Buna görə də ölkə rəhbərliyinin həyata keçirdiyi rəşional ekoloji siyasət bu spesifikliyi diqqətdən kənar qoymur, bir sözlə, respublikanın üzləşdiyi real ekoloji təhdidlərin qarşısının alınmasına yönəlir. Müasir şəraitdə ölkəmizdə mövcud olan ekoloji vəziyyət Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23 may 2007-ci il tarixli, 2198 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikasının Milli təhlükəsizlik Konsepsiyası”nda səciyyələndirilir. Belə ki, ekoloji problemləri ölkənin milli təhlükəsizliyinə əsas təhdidlərdən biri kimi müəyyən edən Konsepsiyanın üçüncü maddəsində ekoloji problemlər aşağıdakı kimi qruplaşdırılır:

“Azərbaycan Respublikasındakı ekoloji problemlər Sovet İttifaqının enerji ehtiyatına olan tələbatının ödə-

nilməsi məqsədi ilə əsasən Abçeron yarımadasında və Xəzər dənizində ekoloji nəticələr nəzərə alınmadan qeyri-təkmil üsullarla onilliklər ərzində aparılmış neft hasilatı ilə bağlıdır.

Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikasının Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş ərazilərində flora və faunanın kütləvi şəkildə məhv edilməsi, o cümlədən bu ərazilərdə törədilən genişmiqyaslı yanğınlar ölkə üçün ən böyük ekoloji problemlərdən birinə çevrilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının şirin su ehtiyatlarının böyük həcmində qonşu ölkələrdə formalaşması və bu ölkələrin ərazilərində kimyəvi, radioaktiv və digər zərərli maddələrlə intensiv çirklənməyə məruz qalması əhalinin içməli su ilə təmin olunmasında problemlər yaradır. Bundan əlavə, Ermənistan ərazisində seysmik zonada yerləşən və texnoloji baxımdan köhnəlmiş Metsamor Atom Elektrik Stansiyası bütövlükdə region üçün təhlükə mənbəyidir.

Ətraf mühitin çirklənməsi, münbit torpaqların deqradasiyası, təbii resurslardan qeyri-rəşional istifadə, sənaye və məişət tullantılarının tələb olunan səviyyədə emal olunmaması ciddi problem mənbəyidir. Ekoloji problemlər iqtisadi və sosial həyata mənfi təsir göstərir, ictimai sağlamlığa, cəmiyyətin maddi sərvətinə və dövlətin müvafiq qurumlarının fəaliyyətinə ciddi maneələr yaradır” [3].

Göründüyü kimi, Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyasında Azərbaycanda mövcud olan ekoloji problemlər ümumiləşdirilərək verilir və eyni zamanda onların bu cür qruplaşdırılması ekoloji siyasətin prioritet istiqamətlərini formalaşdırır. Digər tərəfdən, bu cür müddəaların qanunvericilikdə geniş yer alması ona dəlalət edir ki, Azərbaycandakı mövcud ekoloji vəziyyət dövlətimizin diqqət mərkəzində olan prioritet məsələlərdən biridir.

Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən müasir ekoloji siyasət strategiyasında əsas meyar kimi insan, onun sağlamlığı, rifahı, təhlükəsizliyi götürülür və ölkənin maddi resursları insan kapitalına xidmət edir, bu, eyni zamanda ölkənin bütövlükdə strateji inkişaf xəttini təşkil edir. Bu siyasətin əsas məqsədi indiki və gələcək nəsillərin ehtiyaclarının təmin edilməsi naminə mövcud ekoloji sistemlərin, iqtisadi potensialın qorunması və təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə edilməsi ilə davamlı inkişafın təmin edilməsindən ibarətdir. Məhz bu məqsədin reallaşmasına yönələn ekoloji siyasət aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır:

- qərarların qəbul edilməsi prosesinin qısamüddətli və uzunmüddətli iqtisadi, ekoloji və sosial nəticələr və ehtimal edilən fəsadlar nəzərə alınmaqla həyata keçirilməsi və bu prosesdə alternativ variantların nəzərə alınması;
- ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində qərarlar hazırlanarkən ictimai və qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndələrinin cəlb edilməsinin genişləndirilməsi;

- ətraf mühitin hər hansı komponentinin bərpa olunmayan dərəcədə pozulmasına səbəb ola biləcək fəaliyyətin qarşısının alınması;
- ətraf mühitin mühafizəsinin təmin edilməsi üçün aztullantılı, güclü və çoxşaxəli iqtisadi inkişafın təmin edilməsi;
- beynəlxalq təşkilatlar və inkişaf etmiş ölkələrlə ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində əlaqələrin genişləndirilməsi;
- əhali arasında ekoloji təbliğatın və maarifləndirmənin gücləndirilməsi [30].

Ümummillî lider Heydər Əliyev tərəfindən ekologiya sahəsində başlanmış hüquqi islahatlar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi altında uğurla davam etdirilərək müvafiq qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. Bu sahədə qəbul edilmiş qanunlardan “Xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri və obyektləri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavə edilməsi barədə” (3 dekabr 2002-ci il), “Əhalinin ekoloji təhsili və maarifləndirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun tətbiqi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunlarına dəyişiklik və əlavələr edilməsi barədə” (5 mart 2004-cü il), “Xəzər dənizinin dənizətərafı mühitinin mühafizəsi haqqında” çərçivə Konvensiyasının təsdiq edilməsi barədə” (4 aprel 2006-cı il), “Ekoloji təhlükəsizlik haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa və Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalara Məcəlləsinə əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə” (7 dekabr 2007-ci il), “Ekoloji təmiz kənd təsərrüfatı haqqında” (13 iyun 2008-ci il) Azərbaycan Respublikasının Qanunlarını və s. göstərmək olar.

29 iyun 2004-cü il tarixində qəbul olunmuş “Milli təhlükəsizlik haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda da ekoloji təhlükəsizlik məsələlərinə geniş yer verilmişdir. Qanunun 7-ci maddəsində ekoloji sahədə əsas milli maraqlar milli maraqlardan biri kimi müəyyən edilərək cəmiyyətin yaşayışı üçün təhlükəsiz ekoloji və texnoloji şəraitin yaradılmasından ibarət olduğu göstərilmişdir. 10-cu maddədə isə ekoloji sahədə əsas təhdidlərə aşağıdakılar aid edilmişdir:

- ekoloji tarazlığın pozulması və ekoloji vəziyyətin kəskin pisləşməsi;
- ekoloji cəhətdən zərərli texnologiyaların təhlükə yaradacaq miqyaslarda tətbiqi, təsərrüfat obyektlərinin təbii fəlakətlərə, texnogen xarakterli fəvqəladə hadisələrə və təxribatlara məruz qalma ehtimalı, epidemiya və epizootiyaların yayılması;
- su mənbələrinin, atmosferin və dəniz mühitinin təhlükəli miqyaslarda çirklənməsi;
- ekoloji mədəniyyət səviyyəsinin aşağı olması [2].

“Milli təhlükəsizlik haqqında” Qanunda ekoloji məsələlərə belə geniş yer verilməsi eyni zamanda onun göstəricisidir ki, ölkə rəhbərliyi ekoloji təhlükəsizliyə milli təhlükəsizliyin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi baxır. Ekoloji sahədə təhdidlərin konkret müəyyən edilməsi

ekoloji siyasətin milli təhlükəsizlik kontekstində düzgün aparılmasına və müvafiq qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə kömək edir, eyni zamanda təbii resurslardan səmərəli istifadəyə də imkan yaradır.

Qanunun 21-ci maddəsində Azərbaycan Respublikasının ekoloji sahədə milli təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün ekoloji təhlükəsizlik siyasətinin konseptual əsaslarının hazırlanması və tətbiqi; ekoloji sahədə milli təhlükəsizliyə xarici təhdidlər haqqında məlumatların əldə edilməsi; insan fəaliyyətinin təbiətə zərərli təsirinə azaldılması istiqamətində tədbirlər görülməsi; təbiətdən istifadə və ətraf mühitin mühafizə sahəsində elmi cəhətdən əsaslandırılmış normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi və onun tətbiqinə nəzarətin həyata keçirilməsi; əhalinin ekoloji maarifləndirilməsi və s. kimi əsas tədbirlərin görülməsi nəzərdə tutulur [2].

Göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikasının mükəmməl təhlükəsizlik sənədi olan “Milli təhlükəsizlik haqqında” Qanun eyni zamanda ölkədə aparılan ekoloji siyasət üzrə mövcud normativ-hüquqi bazanı uğurla tamamlayır.

Dövlətimizin başçısı İlham Əliyev tərəfindən ekoloji təhlükəsizlik ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının prinsipial şərti kimi götürülür. Bununla əlaqədar o, göstərir ki, “...bəzilərinə belə görünə bilər ki, ekoloji məsələlər sosial-iqtisadi inkişafı birbaşa əlaqəsi olmayan məsələlərdir. Ancaq belə deyil. Bu məsələlər hər bir ölkə üçün çox əhəmiyyətlidir və təsadüfi deyil ki, inkişaf etmiş ölkələrdə ekoloji məsələlərin həllinə çox böyük diqqət göstərilir. Azərbaycan da istisna olmamalıdır” [16].

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə istinad edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev bu sahədəki fəaliyyətini gələcəkdə də davam etdirəcəyini vurğulayaraq əminliklə göstərmişdir ki, “gələcək fəaliyyətimdə də Azərbaycanda ekoloji vəziyyətin yaxşılaşması, ətraf mühitin qorunması üçün əlimdən gələni əsirgəməyəcəm” [24]. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, məhz bu sahədəki geniş və səmərəli fəaliyyətinə görə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevə 15 noyabr 2006-cı ildə dünyada böyük nüfuzə malik olan Mixail Zuckov Fondunun ali mükafatı təqdim olunmuşdur.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi altında ölkədə yaşıllaşdırma sahəsində böyük işlər görülür. Dövlət başçımızın ağacların kəsilməsinə qarşı dəfələrlə verdiyi sərt xəbərdarlıqlar fonunda yaşıllaşdırma ilə bağlı imzaladığı Sərəncamlar, bu məqsədlə ayrılan vəsait bu sahədə əsl canlanma yaratmış, Azərbaycanın bütün bölgələrində ağacəkmə kampaniyasına start verilmiş, bütün idarə və təşkilatlar bu işə fəal surətdə qoşulmuşlar. Bu məsələlərə xüsusi əhəmiyyət verərək ölkə Prezidenti göstərmişdir: “İnsanların sağlamlığının təmin edilməsi üçün kompleks tədbirlər görülür. Son illər ərzində Azərbaycanda, xüsusilə Bakıda ağacəkmə kampaniyası geniş vüsət almışdır. Artıq bu, kampaniya deyildir. Bu, artıq dövlət siyasətidir. On milyondan çox ağac əkilib” [5].

Bu sahədə aparılan işlərdə Heydər Əliyev Fondu da yaxından iştirak etməklə, öz töhfəsini verir. Fondun Prezidenti, millət vəkili Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi və təşəbbüsü ilə “Hərəyə bir ağac əkək” devizi ilə keçirilən aksiyalarda milyonlarla yeni ağac və kollar əkilməmişdir. Yaşılıqların artırılması sahəsində son 8 il ərzində Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən arid sahələr və aşağı keyfiyyətli torpaqlarla səciyyələnən ərazilərin, o cümlədən Bakı və Abşeron yarımadasının yaşıllaşdırılması ilə bağlı müasir metodlara əsaslanan iri yaşıllaşdırma layihələri həyata keçirilmiş, 3776 hektardan artıq ərazidə 5 milyona yaxın ağac əkilmiş, müasir damcılı suvarma sistemləri ilə təmin olunmuşdur. Azərbaycanda meşələrin mühafizəsi, bərpası, yeni meşələrin salınması sahəsində də işlər uğurla həyata keçirilir. Meşəsalma və meşəbərpa tədbirlərinin ilboil intensivləşdirilməsi hesabına son on ildə meşə ilə örtülü ərazilərin sahəsi 1 milyon

hektarı keçmiş və ölkə ərazisinin 11,4 faizindən 11,8 faizinədək artmışdır. Son 10 il ərzində 100 min hektardan artıq sahədə meşəbərpa işləri aparılmış və yeni meşələr salınmış, 10 milyonlarla ədəd ağac əkilməmişdir [8].

Ölkədə kompleks şəkildə həyata keçirilən ekoloji siyasət çərçivəsində xüsusi mühafizə olunan ərazilərin qorunması və genişlənməsinə böyük diqqət yetirilir. Statistika görə ölkəmizdə xüsusi qorunan ərazilərin ümumi sahəsi 1990-cı ildə 3824,8 km², 2000-ci ildə 4298,6 km², 2005-ci ildə 6038,2 km², 2010-cu ildə 8807,7 km², 2015-ci ildə isə 8925,5 km² təşkil etmişdir ki, bu da 1990-cı ilə nisbətən 2,4 dəfə çoxdur (şəkil 1). Onu da qeyd lazımdır ki, əgər 1990-cı ildə xüsusi qorunan torpaqların ölkənin ümumi ərazisinə nisbəti 4,4 faiz təşkil edirdisə, həyata keçirilmiş tədbirlər nəticəsində bu ərazilərin ümumi sahəsi 2003-cü ildən etibarən artırılaraq indi ölkə ərazisinin 10,3 faizini təşkil edir.

Şəkil 1.

Xüsusi mühafizə olunan ərazilərin digər növü – milli parkların isə ərazisi 2003-2012-ci illərdə 3,8 dəfə artırılmış və hazırda onların sayı 9-a çatdırılmışdır ki, bu da ölkə ərazisinin 3,7 faizini təşkil edir. Bununla yanaşı, Azərbaycanda hazırda mövcud olan 24 dövlət təbiət yasaqlıqlarının da ümumi sahəsi 1990-cı ilə nisbətən xeyli artırılmışdır. Belə ki, bu ərazilərin sahəsi 1990-cı ildə 1957,8 km², 2000-ci ildə 2376,7 km², 2005-ci ildə 2851,8 km², 2010-2015-ci illərdə isə 3611,6 km² təşkil etmişdir ki, bu da 1,8 dəfə çoxdur [32].

Beləliklə, göründüyü kimi, Azərbaycanda müstəqillik illərində 1993-cü ildən başlayaraq həyata keçirilən ardıcıl dövlət siyasəti sayəsində xüsusi mühafizə olunan

ərazilər xeyli genişləndirilmiş, və bunun nəticəsində hazırda ölkədə 9 milli park, 11 dövlət təbiət qoruğu və 24 dövlət təbiət yasaqlığı fəaliyyət göstərir. Bu gün ölkədə əsas diqqət xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərinin beynəlxalq standartlara uyğun infrastrukturunun yaradılmasına yönəldilmişdir. Qısa zaman ərzində Qafqazda ən böyük Şahdağ Milli Parkının nümunəvi infrastrukturunu qurulmuş, Şirvan və Hirkan Milli Parklarında ekoturizm şəhərcikləri yaradılmışdır. Vəhşi təbiətin mühafizəsi istiqamətində aparılan işlər davam etdirilir və Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə həyata keçirilən layihə çərçivəsində 150 başadək ceyran öz tarixi areallarına köçürülmüşdür [8].

Ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsində su hövzələrinin sosial-ekoloji problemlərinin həll edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanın ən böyük çayları olan Kür və Araz Ermənistan və Gürcüstanın yaşayış məntəqələri və sənaye obyektlərindən təmizlənmədən axıdılan tullantı sular vasitəsilə çirkləndirilir. Xüsusilə bu çaylar Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasəti yürütməkdə davam edən Ermənistan dövləti tərəfindən qərəzli şəkildə kəskin çirkləndirilir. Azərbaycanın ərazisindən keçərək Xəzər dənizinə axan həmin çayların radioaktiv və toksik maddələrlə çirkləndirilməsi dənizin bioloji təbəqəsini və ətraf ərazilərdə yaşayan insanların həyatını təhlükəyə məruz qoyur. Bu məsələlərlə bağlı ulu öndərimiz Heydər Əliyev daim narahatlıq keçirirdi və beynəlxalq təşkilatları onların həllində əməkdaşlığa çağırırdı. 2002-ci ilin may ayında Beynəlxalq Atom Enerjisi Agentliyinin Baş direktoru Məhəmməd Əl Baradeyi ilə söhbətində də o, həmin problemlərlə əlaqədar öz narahatlığını bildirərək qeyd edirdi: “Bölgəmiz üçün çox əhəmiyyətli olan Araz çayının da Ermənistan tərəfindən çirkləndirilməsi bizi narahat edir...Biz Araz çayından çox məqsədlər üçün istifadə edirik. Bu çayın suları Xəzər dənizinə axır. Demək, bu çayın təmizliyi Xəzər dənizinin təmizliyi üçün lazımdır. Ona görə bu məsələ bizi çox narahat edir. Biz istərdik ki, əməkdaşlığımızda bu məsələyə də diqqət yetirəsiniz” [9, s.191].

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Ətraf mühitin monitorinqi departamentinin Kür və Araz transsərhəd çayları hövzələrində keçirdiyi monitorinqlərin nəticələri Ermənistan və Gürcüstanın bu çayları çirkləndirməkdə davam etdiyini bir daha təsdiq edir. Ermənistan dövlətinin Azərbaycana qarşı yürütdüyü təcavüzkarlıq siyasəti nəticəsində işğal altında olan 20 faizdən çox ərazilərimizdə şəhər və kəndlərin dağıdılması ilə yanaşı, həmin ərazilərdə təbii kompleksin də bu dövlət tərəfindən vəhşicəsinə məhv edilməsi və istismar olunması bütövlükdə regionda ekoloji durumun daha da pisləşməsinə səbəb olur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Ermənistan Azərbaycan Respublikasının 2000-ci ildə ratifikasiya etdiyi “Sərhəddən keçən su axınlarının və beynəlxalq göllərin mühafizəsi və istifadəsi üzrə” Helsinki Konvensiyasına (17.03.92) qoşulmamış, öz ərazilərindən keçən tranzit suların ekoloji mühafizəsi məsələsində də beynəlxalq hüququn tələblərinə məhəl qoymur, beynəlxalq birlik isə buna göz yumur. Bütün bunlar da işğalçı Ermənistan dövlətinin Azərbaycanın təbiətinə qarşı həyata keçirdiyi və bütün region üçün ciddi təhlükə yaradan ekoloji soyqırım siyasətinin təzahürüdür və buna görə də, əlbəttə, Ermənistan region dövlətlərinin, beynəlxalq təşkilatların iştirakı ilə tezliklə məsuliyyətə cəlb edilməli və Azərbaycana müvafiq ekoloji kompensasiya ödəməlidir.

Respublikamızda ilk növbədə içməli su mənbəyi kimi istifadə olunan Kür və Araz çaylarının çirklənməsi həmçinin ölkəmizin zəngin heyvanat aləmini də riskə məruz qoyur, torpaqların şoranlaşmasına səbəb olur.

Bütün bunlar nəzərə alınaraq bu məsələyə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən böyük diqqət yetirilir və onun rəhbərliyi altında dövlətimiz ölkənin məhdud su ehtiyatlarının respublikamızın artan əhəlisinin, sürətlə inkişaf edən iqtisadiyyatının, kənd təsərrüfatının tələblərini ödəyəcək səviyyədə idarə edilməsinə yönələn siyasət həyata keçirilir. Bu siyasət çərçivəsində tikintisi uğurla başa çatmış və istifadəyə verilmiş Oğuz-Qəbələ-Bakı su kəməri, eləcə də meliorasiya sahəsində həyata keçirilən bir sıra iri layihələr məhz bu məqsədə xidmət edir. Transsərhəd çayların monitorinqini təkmilləşdirmək məqsədilə Qazax və Beyləqan rayonlarında analitik tədqiqat laboratoriyaları yaradılıb. Ölkənin tranzit su mənbələri olan Kür, Xrami, Tovuzçay, Ağstafaçay və Araz çayından götürülən nümunələr həmin laboratoriyalarda tədqiq olunur. Eyni zamanda Səhiyyə Nazirliyi əhaliyə verilən suyun keyfiyyətinə nəzarət edir [13]. Paralel olaraq Kür, Araz və digər çaylar üzərində sutəmizləyici qurğular quraşdırılır, kanalizasiya sistemləri yenidən qurulur. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş “Əhalinin ekoloji cəhətdən təmiz su ilə təminatının yaxşılaşdırılması proqramı”nın həyata keçirilməsi istiqamətində Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən 2007-ci ildən başlayaraq regionlarda modul tipli sutəmizləyici qurğuların quraşdırılması hesabına 384 yaşayış məntəqəsində keyfiyyətli içməli su ilə təmin edilmiş əhalinin sayı 625 minə keçmişdir. Bundan başqa, gələcəkdə yarana biləcək su qıtlığı probleminin effektiv həlli üçün hazırda Xəzər dənizinin suyunun şirinləşdirilərək içməyə və suvarmaya yararlı hala salınması istiqamətində də işlər görülür, Dəniz Suyunun Duzsuzlaşdırılması zavodu və müasir tinglikdən ibarət kompleks inşa edilmişdir. Faktiki olaraq bu zavod Xəzər sahilində ən müasir və iri duzsuzlaşdırma müəssisəsidir [8].

Mütəxəssislərin gəldiyi qənaətə əsaslanaraq, Azərbaycanda suyun istifadəsi, xüsusilə də kənd təsərrüfatında istifadəsi ilə bağlı göstərmək olar ki, suyun istifadəsi problemlərinin həllinə əhalinin maraqlı təbəqələrini cəlb etmək, əhali arasında təbliğati genişləndirməklə sudan düzgün istifadə olunmasının vacibliyini və üsullarını geniş yaymaq mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

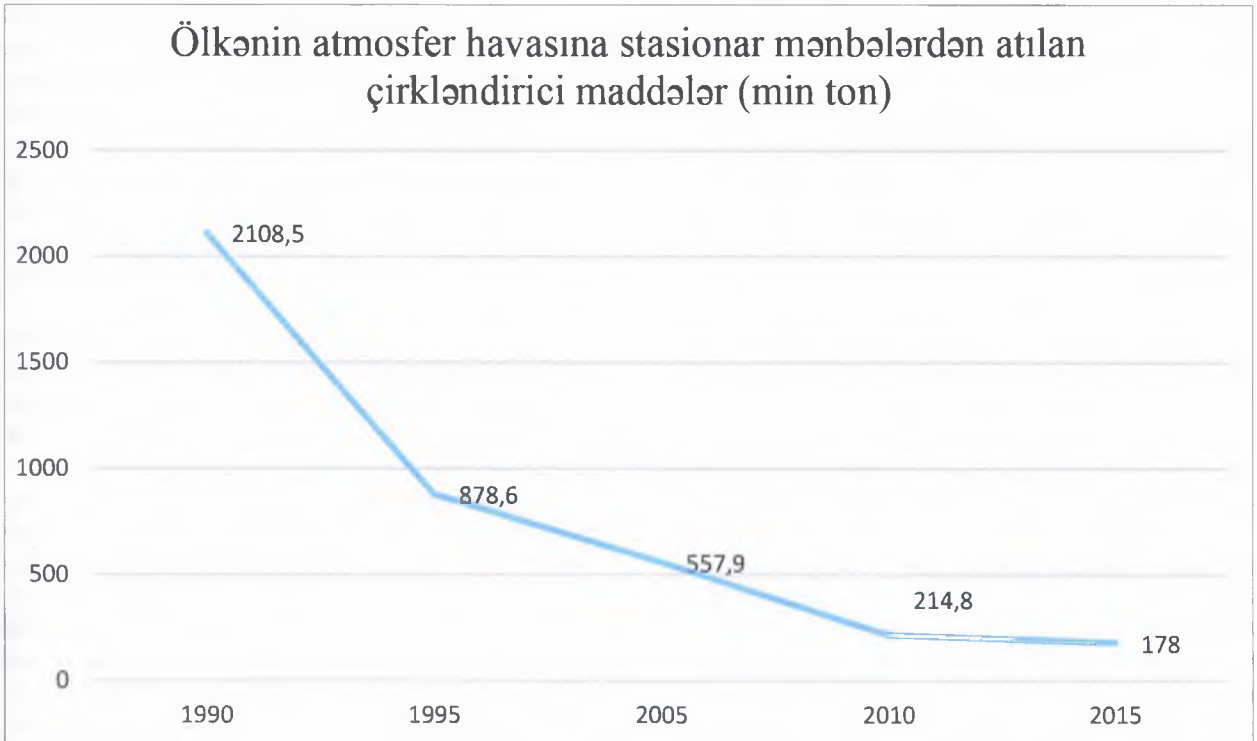
Ölkəmizdə həyata keçirilən balanslaşdırılmış ekoloji siyasətin bir istiqaməti tullantılar, onların idarə olunması probleminin həlli ilə bağlıdır. Məişət tullantıları probleminin həlli istiqamətində görülən işlər sırasında Bakı Bərk Məişət Tullantılarının Yandırılması Zavodunun tikintisini göstərmək olar. Balaxanı qəsəbəsində inşa olunmuş həmin zavodun təməli dövlətimizin başçısı İlham Əliyev tərəfindən 3 noyabr 2009-cu il tarixində qoyulmuş və onun tərəfindən 19 noyabr 2012-ci il tarixində açılışı edilmişdir. Zavod istehsal gücünə görə Şərqi Avropada və MDB məkanında ən iri bu tipli zavod hesab olunur, Avropa Birliyinin ətraf mühitini mühafizəsi sahəsində ən sərt normativlərinə tam cavab verir.

20 illik istismarı nəzərdə tutulan həmin zavodda tullantıların yandırılması prosesi nəticəsində il ərzində 231,5mln KVt/saat elektrik enerjisi əldə olunacaq. Zavodun açılışında iştirak edən Prezident İlham Əliyev əsas məsələnin bundan sonra məişət tullantılarının yığılması, çeşidlənməsi, yandırılması və təkrar emala verilməsi prosesinin bir-biri ilə uzlaşdırılmasından ibarət olduğunu göstərmişdir [5].

Dövlətin ekoloji siyasəti çərçivəsində reallaşan prioritet vəzifələrdən birini də vaxtilə neft sənayesinin törətdiyi ekoloji problemlərin aradan qaldırılması təşkil edir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamına müvafiq olaraq 2006-cı ildə Dövlət Neft Kompaniyasının strukturunda Ekologiya İdarəsi yaradılmış, bu da ekoloji layihələrin uğurla reallaşması sahəsində imkanları xeyli genişləndirmişdir. Bütövlükdə, Kompaniyanın ekoloji tədbirləri əsasən aşağıdakı fəaliyyət sahələrini əhatə edir: dənizdə və quruda neft yataqlarının kəşfiyyatı və işlənməsində Ətraf Mühitə Təsirinin Qiymətləndirilməsi (ƏMTQ)

və ekoloji problemlərin həlli istiqamətində ilkin mərhələ olaraq ekoloji monitoring işlərinin aparılması; neftlə çirklənmiş torpaqların təmizlənməsi; atmosfərə atılan tullantıların azaldılması; istehsal tullantılarının idarə olunması; enerji qoruyucu texnologiyaların tətbiqi; Bakı buxtasının təmizlənməsi; yaşıllaşdırma işləri; eko-parkın salınması; ARDNŞ-nin müəssisə və təşkilatları üçün “Ekoloji Normativ Sənədlər”in hazırlanması; ekoloji təbliğat və maarifləndirmə məsələləri və s. [12]

Ölkəmizdə uğurla həyata keçirilən ekoloji siyasət çərçivəsində atmosfer havaya atılan çirkləndirici maddələrin miqdarı xeyli azalmışdır. Dövlət Statistika Komitəsinin 2016-cı ilin iyul ayına olan məlumatlarına görə stasionar mənbələrdən ölkənin atmosfer havasına atılan çirkləndirici maddələr əgər 1990-cı ildə 2108,5 min ton təşkil edirdisə, bu rəqəm 1995-ci ildə 878,6 min ton, 2005-ci ildə 557,9 min ton, 2010-cu ildə 214,8 min ton, 2015-ci ildə isə 1990-cı ilə nisbətən 12 dəfə azalaraq 178,0 min ton təşkil etmişdir (şəkil 2).

Şəkil 2

Həmin illər ərzində adambaşına düşən çirkləndirici maddələrin miqdarı da xeyli azalmışdır: 1990-cı ildə cəmi 293,9 kq, 1995-ci ildə – 114,3 kq, 2005-ci ildə – 65,6 kq, 2010-cu ildə – 23,7 kq, 2015-ci ildə – 18,4 kq olmuş, yəni 1990-cı il ilə müqayisədə 16 dəfə azalmışdır [32].

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən ekoloji qanunvericiliyə, təbii mühitin mühafizəsi və təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə sahəsində normativlərə, qaydalara və standartlara riayət edilməsinə ardıcıl şəkildə nəzarət edilir. Təkcə 2014-cü il ərzində Nazirli-

yin müvafiq strukturları tərəfindən ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində hüquqi və fiziki şəxslərin yol verdikləri qanun pozuntularına görə 3338 akt və 1127 protokol tərtib olunmuş, aşkar edilmiş nöqsanların aradan qaldırılması üçün 1472 “məcburi göstəriş” verilmişdir. Ümumilikdə 1105 iş üzrə təqsirkarlar 4,8 milyon manat məbləğində inzibati qaydada cərimə edilmiş, ətraf mühitə dəymiş ziyanı görə 497 iş üzrə 1,7 milyon manat məbləğində iddia qaldırılmış, ətraf mühitə tullantıların atılmasına və axıdılmasına görə hüquqi və fiziki şəxslərə

qarşı 5448 iş üzrə 1,9 milyon manat məbləğində ödəmə tətbiq olunmuşdur. Ətraf mühit üzrə Dövlət Fonduna daxilolmalar 2004-2014-cü illərdə 14 dəfə artmışdır [31].

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin ekoloji sahənin dövlət proqramları vasitəsilə idarə edilməsi təcrübəsini də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev uğurla davam etdirir. Bu sahədə məqsədyönlü siyasətin aparılmasına böyük əhəmiyyət verən dövlətimizin başçısı göstərir: “Ekoloji məsələlərə diqqət, münasibət eyni zamanda ölkənin ümumi siyasətinin, ümumi mədəniyyətinin təzahürüdür. Son illərdə ən önəmli sahə budur...biz bu məsələlərə çox böyük önəm veririk. Çalışırıq ki, ekoloji proqramların icrasında Azərbaycan qabaqcıl yerlərdə olsun”[24]. Məhz bundan çıxış edərək Prezident İlham Əliyev özünün Sərəncamları ilə təkcə 2004-cü ildə “Azərbaycan Respublikasında hidrometeorologiyanın inkişaf Proqramı”nı (28 yanvar 2004-cü il), “Azərbaycan Respublikasında yay-qış otlaqlarının, biçənəklərin səmərəli istifadə olunması və səhrələşmənin qarşısının alınmasına dair Dövlət Proqramı”nı (22 may 2004-cü il) təsdiq etmişdir. Bundan sonrakı dövrdə də bu sahədə bir sıra digər dövlət proqramları, o cümlədən “Bakı şəhərinin qəsəbələrinin 2006-2007-ci illər üzrə sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair Tədbirlər Proqramı” (28 fevral 2006-cı il) və “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı” (25 avqust 2008-ci) Prezident Sərəncamları ilə təsdiq edilmiş və onların uğurla yerinə yetirilməsi ölkədə ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində əldə olunan nailiyyətlərdəndir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq Fərmanları ilə təsdiq edilmiş regionların sosial-iqtisadi inkişaf Dövlət Proqramlarında da ekoloji məsələlər diqqətdən kənar qalmamış, ölkədə ətraf mühitə mənfi təsir edən amillərin qarşısının alınması və ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün, ölkə iqtisadiyyatının sürətli inkişafının ətraf mühitin mühafizəsi və təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə problemlərinin həlli sahəsində bir sıra vacib tədbirlərin görülməsi nəzərdə tutulmuş, onların icrası ilə bağlı konkret vəzifələr qarşıya qoyulmuşdur.

Azərbaycan dövlətinin ekoloji siyasət strategiyası ciddi elmi müddəalara və davamlı inkişaf konsepsiyasına əsaslanan kompleks xarakterli sistemli fəaliyyət proqramıdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan ümummilli səviyyədə davamlı inkişaf strategiyasını qəbul edən dövlətlərdən biridir. Məhz davamlı inkişafa keçidlə bağlı olaraq, artıq qeyd etdiyimiz kimi, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin özünün 18 fevral 2003-cü il tarixli Sərəncamı ilə davamlı inkişaf konsepsiyası prinsiplərinin ölkəmizdə həyata keçirilməsinə xidmət edən «Azərbaycan Respublikasında ekoloji cəhətdən dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafa dair» Milli Proqramı təsdiq etmişdir. Həmin Proqramda qarşıya qoyulan başlıca məqsəd Azərbaycan Respublikasında indiki və gələcək nəsillərin ehtiyaclarının təmin edilməsi naminə mövcud

ekoloji sistemlərin, iqtisadi potensialın qorunmasından və təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə edilməsindən ibarət olmuşdur [4].

Ölkəmizdə ulu öndərimiz Heydər Əliyev tərəfindən təməli qoyulmuş ekoloji cəhətdən davamlı sosial-iqtisadi inkişafa keçid siyasəti məqsədyönlü şəkildə davam etdirilir. Bu baxımdan dövlətimizin ekoloji siyasətinin prioritetləri və istiqamətlərini davamlı inkişaf prinsipləri əsasında müəyyən edən «Azərbaycan Respublikasında ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına dair Kompleks Tədbirlər Planının təsdiq edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 28 sentyabr 2006-cı il tarixli Sərəncamı olduqca əhəmiyyətli olmuşdur [4]. Təbii mühitə zərərli antropogen təsirlərin azaldılması, mövcud ekoloji problemlərin aradan qaldırılması istiqamətində kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsinə yönələn Prezident Sərəncamında ekologiya sahəsindəki prioritetlər müəyyən olunmuş, bu prioritetlər, mövcud ekoloji durum və sosial-iqtisadi vəziyyət nəzərə alınaraq dövlətimizin ekoloji siyasətinin üç əsas istiqaməti müəyyənləşdirilmişdir:

- ekoloji təhlükəsizliyin təmin olunmasını əsas götürərək, ətraf mühitin çirklənməsinin minimuma endirilməsi və mühafizəsinin tənzimlənməsi məqsədilə davamlı inkişaf prinsipləri üzrə mütərəqqi üsulların tətbiq edilməsi;
- indiki və gələcək nəsillərin tələbatını ödəmək məqsədilə təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə etməklə, alternativ, qeyri-ənənəvi metodlar vasitəsilə tükənməyən enerji mənbələrindən yararlanmaq və enerji effektivliyinə nail olunması;
- global ekoloji problemlər üzrə milli səviyyədə tələbatların qiymətləndirilməsi, həlli yollarının müəyyənləşdirilməsi, beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrin genişləndirilməsi, eləcə də milli potensial imkanlardan istifadə etməklə həyata keçirilməsinin təmin edilməsi [30].

Bundan başqa Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Magistral avtomobil yollarının mühafizə zolaqlarının yaşıllaşdırılması haqqında” (30 oktyabr 2007-ci il, № 2471), “Azərbaycan Respublikasında yaşıllıqların salınması sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi tədbirləri haqqında” (13 iyun 2008-ci il, № 2868), “Zooloji Parkın yaradılması haqqında” (26 dekabr 2008-ci il, № 109), “Xəzər dənizinin çirklənmədən qorunması üzrə bəzi tədbirlər haqqında” (20 iyun 2007-ci il, № 134), “Xəzər dənizinin çirklənmədən qorunması üzrə əlavə tədbirlər haqqında” (13 iyun 2008-ci il, № 2867), “Bakı şəhərinin yaşıllaşdırılması sahəsində əlavə tədbirlər haqqında” (03 aprel 2009-cu il, № 218) və digər Sərəncamları bu sahənin normativ-hüquqi tənzimlənməsinə yönəlmişdir.

Ekoloji duruma yoxsulluğun təsir etdiyini vurğulayan akademik R.Mehdiyev dünya təcrübəsini nəzərdən keçirərək göstərmişdir ki, kütləvi yoxsulluğun artması təkcə inkişafda olan ölkələrin sosial durumunda öz

əksini tapmır. Bu, həm də global ekologiya sahəsinə də mənfi təsir edir. Çünki yoxsulluq bir çox ölkələrdə təbiətdəki tarazlığın pozulmasının həm səbəbi, həm də nəticəsidir [14, s.136]. Məhz bu amil nəzərə alınaraq ekologiya sahəsindəki prioritet istiqamətlər ölkə Prezidentinin 15 sentyabr 2008-ci il tarixli, 3043 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş “2008-2015-ci illər üçün Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı”nda bir daha konkretləşdirilmişdir: meşə ehtiyatlarının davamlı idarə olunması; su ehtiyatlarının davamlı idarə olunması; torpaq ehtiyatlarının davamlı idarə olunması və səhrələşmə proseslərinin qarşısının alınması; biomüxtəlifliyin davamlı idarə olunması; atmosfer havasının davamlı idarə olunması; alternativ enerji mənbələrindən istifadənin genişləndirilməsi, ekoloji maarifləndirmənin və məlumatlandırmanın gücləndirilməsi və s. [4].

Davamlı inkişaf onun iqtisadi, ekoloji və ictimai sütunlarının təməli olan “yaşıl” iqtisadiyyata (green economy) əsaslanır. BMT-nin 2012-ci ildə Rio-de-Janeyroda keçirdiyi beynəlxalq Forumda (Rio+20) “yaşıl” iqtisadiyyatın davamlı inkişafın təmin edilməsi üçün vacib alətlərdən biri olduğu qəbul edilmişdir. Azərbaycan Respublikasında müasir şəraitdə “yaşıl” iqtisadiyyatın inkişafının daha perspektiv istiqamətlərindən biri olan alternativ enerji mənbələrindən istifadə prioritet təşkil edir. Kifayət qədər alternativ və bərpa olunan enerji potensialına malik olan ölkəmizdə bu mənbələr hesabına dünya təcrübəsindən geniş istifadə etməklə yeni enerji güclərinin yaradılmasının təmin edilməsi məqsədilə 21 oktyabr 2004-cü il tarixli (№462) Prezident Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasında alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə olunması üzrə Dövlət Proqramı” təsdiq edilmişdir. Dövlət Proqramında Azərbaycanda alternativ (bərpa olunan) enerji potensialının növləri kimi külək, günəş, biokütlə, geoterminal enerji və kiçik su elektrik stansiyaları ayrılır. Burada göstəriləni kimi, Azərbaycanın təbii iqlim şəraiti günəş enerjisindən istifadə etməklə elektrik və istilik enerjisini artırmağa geniş imkanlar açır. Bununla bağlı rəqəmləri nəzərdən keçirək: əgər il ərzində günəşli saatların miqdarı ABŞ-da və Orta Asiya ölkələrində 2500-3000 saat, Rusiyada 500–2000 saat olursa, Azərbaycanda 2400-3200 saat təşkil edir. Digər tərəfdən, Azərbaycan ərazisinə düşən günəş şüalarının miqdarı bir sıra digər ölkələrlə müqayisədə çoxdur ki, bu da günəş enerjisindən istifadənin tətbiqinə sərmayələrin cəlb edilməsinin səmərəlilik meyarlarından biri kimi qiymətləndirilə bilər. Qeyd olunanlara əsaslanaraq Dövlət Proqramında alternativ (bərpa olunan) enerji mənbələrindən istifadə edilməsi üzrə tədbirlər sırasında həmin mənbələrdən istifadənin qanunvericilik və normativ-hüquqi bazasının təkmilləşdirilməsi, beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və tətbiqi, bu enerji mənbələrindən istifadənin stimullaşdırılmasını nəzərdə tutan tədbirlərin həyata keçirilməsi, bu sahə üzrə mütəxəssis-

lərin hazırlanması və enerji istehlakçılarının maarifləndirilməsi istiqamətində işlərin aparılması və s. kimi tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur [4].

Dövlət Proqramının yerinə yetirilməsi istiqamətində ölkəmizdə həyata keçirilmiş uğurlu addımlardan biri 16 iyul 2014-cü tarixində Suraxanı Günəş Elektrik Stansiyasının açılışı olmuşdur. Həmin stansiya alternativ və bərpa olunan enerji mənbələri üzrə Dövlət Agentliyi tərəfindən yaradılmış və 2020-ci ilə qədər ümumi enerji istehsalının 20 faizini çatdırmaq vəzifəsi qarşıya qoyulmuşdur. Artıq mövcud olan günəş stansiyalarının fəaliyyəti nəticəsində 4 milyon kvt/saata artıq elektrik enerjisi istehsal olunmaqla, 1 milyon 300 min kubmetrə yaxın təbii qaza qənaət edilib [15].

Bütövlükdə, Azərbaycanda “yaşıl” iqtisadiyyatın təmin edilməsi istiqamətlərinə “yaşıl” energetika ilə yanaşı, ekoloji cəhətdən təmiz nəqliyyat; “yaşıl” kənd təsərrüfatı və aqrəsənaye kompleksi; “yaşıl” tikinti materialları istehsalı və “yaşıl” tikinti; ekoloji sahibkarlığın inkişafı; ekoloji menecment və audit; ekoloji sertifikatlaşdırma və markalanma; “yaşıl” statistika; “yaşıl” vergi qoyma və s. aid edilir [18]. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ölkəmizdə “yaşıl iqtisadiyyata” keçid mərhələsində ekoloji və iqtisadi tələblərə cavab verməyən çoxlu sayda müəssisələr bağlanmış, digərləri yenidən qurularaq modernləşdirilmiş və yeni aztullantılı texnologiyalar tətbiq olunmuşdur.

Davamlı inkişafın məqsədi kimi ekoloji sivilizasiyanın formalaşması çıxış edir. Müəllifi akademik Urxan Ələkbərov olan ekoloji sivilizasiya konsepsiyası ilk dəfə Azərbaycanda irəli sürülmüşdür. “Yaşıl” təkəür və “yaşıl” iqtisadiyyata əsaslanan ekoloji sivilizasiyanın əsas məqsədlərindən biri inkişafda müşahidə edilən iki mənfi tendensiyanın “gələcəksiz inkişaf” və “bərabərsizliklə müşahidə edilən inkişaf” ehtimalının qarşısının alınmasıdır. Hazırda ekoloji sivilizasiya anlayışı dünyada geniş yayılmaqdadır. Bir sıra ölkələrdə ekoloji sivilizasiyaya keçid dövlətlərin inkişaf strategiyasının vacib bir istiqaməti kimi qəbul edilmişdir. Hansısa ölkə, yaxud ərazinin ekoloji sivilizasiyaya keçidə hazırlığının qiymətləndirilməsi müxtəlif yollarla həyata keçirilə bilər. Onlardan biri hazırkı dövrdə birincisi ekoloji sivilizasiya əmsalının hesablanmasıdır. Bu əmsalın hesablanmasında əsas məqsəd cəmiyyətin yeni səviyyəyə keçməsi, əhalinin rifahının daim yüksəldilməsi, bu prosesin ətraf təbii və sosial mühitlə harmoniyada idarə edilməsi və sosial məsuliyyətli şəkildə həyata keçirilməsinə hazırlığın qiymətləndirilməsidir. Əmsal hesablaması üçün 8 müxtəlif göstəricidən istifadə olunur: demoqrafik göstəricilər; istehlakın xüsusiyyətləri; yaşıl iqtisadiyyat; üzvi kənd təsərrüfatı və qida məhsulları; sağlamlıq göstəriciləri; elm, təhsil və texnologiyalar; yoxsulluq; hüquqi mühit [11]. Azərbaycan Respublikası üçün, hesablamalara görə, ekoloji sivilizasiya əmsalı orta göstəricidən yüksək olmaqla 0.632 təşkil edir [10].

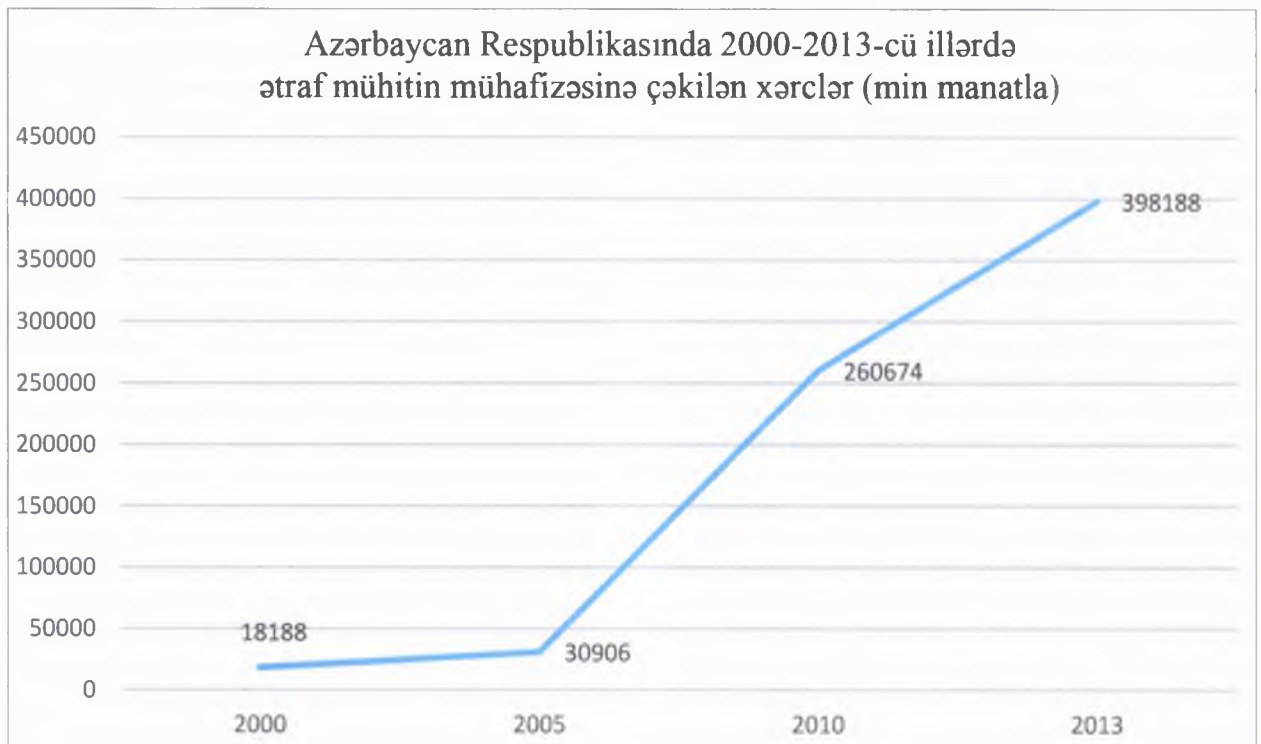
Azərbaycan Respublikasında çoxşaxəli dövlət siyasətini həyata keçirən ölkə Prezidenti İlham Əliyev ətraf mühitin qorunmasını hər bir ölkənin inkişafının vacib amillərindən birini təşkil etməsindən çıxış edir ki, bu da onun bu məsələyə konseptual yanaşmasını ifadə edir. Məhz bu yanaşmanın təzahürü olaraq dövlətimizin başçısı Nazirlər Kabinetinin 2009-cu ilin doqquz ayının sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına həsr olunmuş geniş iclasında 2010-cu ili Azərbaycanda “Ekologiya ili” elan etmiş və bununla da “Azərbaycan Respublikasında ekoloji situasiyanın yaxşılaşdırılmasına dair Kompleks Tədbirlər Planına (2006-2010-cu illər üçün)” müvafiq yerinə yetirilən böyük işlərin məntiqi davamı olmaqla, ölkədə genişmiqyaslı aksiyaların dünya birliyi tərəfindən planetimizin təbiətinin xilas olunmasına dair söyləri kontekstində keçirilməsinə start verilmişdir. 2010-cu il fevralın 18-də xüsusi olaraq ekoloji problemlərə həsr olunmuş müşavirədə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev “Ekologiya ili”nin başlıca vəzifəsini müəyyən edərək göstərmişdir: “Əsas məsələ ondan ibarətdir ki, Azərbaycan dövlətinin bu işlərin görülməsi üçün ciddi və güclü iradəsi vardır... 2010-cu il Azərbaycan tarixində nəinki “Ekologiya ili” kimi qalacaq, bu il Azərbaycan tarixinə ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün dönüş ili kimi yazılacaqdır” [25].

Aparılan təhlillər ölkəmizdə “Ekologiya ili”ndə dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin rəhbərliyi altında ətraf mühitin sağlamlaşdırılmasına yönələn ardıcıl

tədbirlərin həyata keçirilməsinin xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyini, digər tərəfdən isə, bu işlərin növbəti illərdə ölkədə davam etdirilməsi üçün olduqca əhəmiyyətli olduğunu göstərmişdir. Təqdirəlayiq haldır ki, “Ekologiya ili”ndə həyata keçirilən geniş tədbirlər bütövlükdə cəmiyyət üzvlərinin fəal və geniş iştirakı ilə keçmişdir. Dövlətimizin başçısı bu il əzində görülən işlərə yüksək qiymət verərək, bunu xüsusi olaraq vurğulamışdır: “Mən çox şadam ki, “Ekologiya ili” çərçivəsində həm dövlət tərəfindən böyük işlər görüldü, həm də özəl sektor bu işlərə qoşuldu. Ən sevindirici hal isə ondan ibarətdir ki, ölkə əhalisi də bu təşəbbüsə qoşularaq ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına öz dəyərlə təhffələrini vermişdir” [26].

Bütövlükdə, 2010-cu il – “Ekologiya ili” davamlı və dinamik inkişaf edən ölkəmiz üçün əlamətdar və gələcəyə hesablanmış strateji xəttin təməlini təşkil edən bir il olmaqla, onun nəticələri mövcud ekoloji vəziyyətin mənzərəsində dönüş mərhələsi yaratmaqla, dövlətimizin ekoloji siyasətində prioritetlərin müəyyən edilməsi üçün zəmin olmuşdur.

Azərbaycan dövləti tərəfindən ekolojiya və sağlamlığın qorunması məsələlərinə böyük diqqətin yetirilməsini ölkədə təbiətin mühafizəsinə çəkilən xərclərə dair statistik göstəricilər də təsdiq edir. Həmin məlumatların təhlili göstərir ki, bu xərclər on il ərzində – 2000–2013-cü illərdə 22 dəfə artırılaraq 18188,0 min manatdan 398188 min manata çatdırılmış (şəkil 3), sonrakı illərdə də bu tendensiya saxlanılmışdır [32].

Şəkil 3.

Çəkilən xərclərin istiqamətlərini aşağıdakılar təşkil etmişdir:

- ətraf mühitin mühafizəsi tədbirlərinin keçirilməsinə çəkilən cari xərclər;
- ətraf mühitin mühafizəsi üzrə əsas istehsal fondlarının əsaslı təmiri;
- qoruq və milli parklarının saxlanması, vəhşi heyvanların, balıqların mühafizəsi və çoxaldılması;
- meşə təsərrüfatının əməliyyatları;
- ətraf mühitin mühafizəsinə və təbii resurslardan səmərəli istifadə üçün əsas kapitalla yönəldilmiş vəsait;
- ÜDM-in hər min manatına düşən xərclər [32].

Ölkədə həyata keçirilən ekoloji tədbirlərin perspektiv əhəmiyyətinə toxunan Prezident İlham Əliyev bu sahəyə indiki və gələcək nəsillərin maraqları naminə çox böyük diqqət göstərildiyini qeyd edərək demişdir: “Bu elə sahədir ki, buraya qoyulan vəsaiti, bəlkə də, Azərbaycan iqtisadiyyatı da, vətəndaşları da görmürlər. Amma bunu həm indiki nəsillər, həm də gələcək nəsillər görəcəkdir” [16, s.3].

Azərbaycan Respublikasının ekoloji siyasətinin reallaşmasında dövlətlə yanaşı onun digər aktorları kimi, həmçinin ictimai ekoloji birliklər də iştirak edir, onların azad fəaliyyəti üçün dövlətimiz tərəfindən ölkədə əlverişli şərait yaradılmışdır.

Azərbaycanın birinci xanımı, UNESCO və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın sədrliyi ilə 2004-cü ildən böyük uğurla fəaliyyət göstərən Heydər Əliyev Fondu digər sahələrlə yanaşı, ekologiya sahəsində də müxtəlif layihələr həyata keçirərək yeni cəmiyyət quruculuğunda fəal iştirak edir, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına öz töhfəsini verir. Fondun məqsədləri sırasmda ekologiya sahəsində mühüm tədqiqatları dəstəkləmək, sağlam həyat tərzini təbliğ etmək məqsədi də yer almış və digər sahələrdə olduğu kimi, bu məqsədin reallaşması istiqamətində də məqsədyönlü və ardıcıl iş aparılır. Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın rəhbərlik etdiyi IDEA (Ətraf Mühitin Mühafizəsi Naminə Beynəlxalq Dialoq) İctimai Birliyinin təşkil etdiyi layihələr də ekoloji mühitin qorunmasına xidmət edir. Bu baxımdan IDEA-nın uğurla keçirdiyi “Ümumrespublika Yaşıllaşdırma” marafonunu, “Eko Rəsm Gündəliyi 2014” beynəlxalq müsabiqəni, Heydər Əliyev Fondu ilə birlikdə həyata keçirilmiş “Ağacların kəsilməsinə yox” proqramını, Qafqaz Biomüxtəlifliyi Sammiti, “Hər kağızı bir yarpağa dəyişək” layihəsini, “Ətraf mühiti birgə qoruyaq” ekoloji tədris proqramını və bir sıra digər tədbirləri göstərmək olar [29].

Ölkəmizdə ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində fəaliyyət göstərən vətəndaş cəmiyyətinin təmsilçiləri kimi həmçinin Azərbaycanda Regional İnkişaf Mərkəzini, Davamlı İnkişaf Cəmiyyətini, Ekoloji Proqnoz Milli Mərkəzi, Azərbaycan Yaşıllar Hərəkatını və bir sıra digər qeyri-hökumət təşkilatlarını göstərmək olar.

Bütövlükdə, Azərbaycanda ekoloji QHT-lərin fəaliyyət sahələrini biomüxtəlifliyin, heyvanların mühafizəsi, ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində qanunvericilik fəaliyyəti, siyasət və təhsil, hava və suyun keyfiyyəti, ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi, su ehtiyatlarının mühafizəsi və idarə olunması, ekoturizm və s. sahələr təşkil edir. Təhlillər göstərir ki, ekoQHT-lər çalışırlar hakimiyyətlə münasibətlərini əməkdaşlıq və dialoq əsasında qursunlar ki, bunu da dövlətimiz tərəfindən mövcud sosial-ekoloji problemlərin həllində hakimiyyət və QHT-lərin partnyorluğuna üstünlüyün verilməsi ilə izah etmək olar.

QHT-lərlə yanaşı, ətraf mühitin mühafizəsi məsələlərinə Azərbaycanda mövcud olan bir sıra digər ictimai birliklərin, o cümlədən siyasi partiyaların fəaliyyətində də müəyyən yer verilir. Bu məsələlər ulu öndər Heydər Əliyevin sədrliyi ilə yaranmış, hazırda isə onun siyasi kursunu bütün istiqamətlərdə uğurla davam etdirən, ideyalarını gerçəkləşdirən layiqli varisi Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi altında dinamik şəkildə inkişaf edən və ölkədə ən geniş sosial bazaya malik olan siyasi partiya – Yeni Azərbaycan Partiyasının fəaliyyətində xüsusi yer tutur.

Ölkədə həlli vacib olan ekoloji problemlərin ictimaiyyətin, qeyri-hökumət təşkilatlarının iştirakı ilə aradan qaldırılması məqsədilə 2010-cu ildən Ekologiya və Təbii Sərvətlər Naziri yanında İctimai Ekoloji Şura fəaliyyət göstərir. Şuranın fəaliyyətinin əsas istiqamətlərinə ətraf mühitin mühafizəsi, ekoloji təhlükəsizlik və təbiətdən səmərəli istifadə olunması sahələri üzrə ictimaiyyətin fikrini öyrənməklə, təkliflər, proqramlar, normativ-hüquqi aktların layihələrini hazırlamaq; əhalinin ekoloji şüurunun formalaşması istiqamətində təbliğat aparmaq; ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində qeyri-hökumət təşkilatları və beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq etmək; ətraf mühit üzrə informasiya fondunun genişləndirilməsi, onun məqsədyönlü istifadəsinin təmin olunmasına dair təkliflər vermək və ətraf mühitlə bağlı digər birgə tədbirlərin həyata keçirilməsi daxildir. Vətəndaş cəmiyyəti təmsilçiləri və müstəqil ekspertlər üçün açıq olan Şuranın Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirinin sədrliyi ilə mütəmadi olaraq iclasları keçirilir, həlli vacib olan məsələlər müzakirə olunaraq müvafiq qərarlar qəbul olunur [6, 30].

Azərbaycan Respublikası beynəlxalq münasibətlərin layiqli subyekti olaraq, digər sahələrdə olduğu kimi, ətraf mühitin mühafizəsi və təbii resurslardan səmərəli istifadə sahəsində də beynəlxalq əməkdaşlıqda fəal iştirak edir ki, bu da dövlətimizin ekoloji siyasətinin vacib istiqamətini təşkil edir. Azərbaycan Respublikası bu günə kimi 20-dən artıq ekoloji konvensiyaya qoşulmuş, müvafiq protokollar imzalamış, bir sıra mühüm beynəlxalq tədbirlərin təşkilatçılığını həyata keçirmişdir. Azərbaycanın bu sahədə beynəlxalq əməkdaşlıqda iştirakı istiqamətləri kimi, birincisi, beynəlxalq konvensiyalar və sazişlərin hazırlanmasında iştirakı və onların

yerinə yetirilməsini, ikincisi, ikitərəfli əməkdaşlığı, üçüncüsü, beynəlxalq təşkilatlarla aparılan işi və bu sahədə beynəlxalq layihələrin həyata keçirilməsində iştirak etməsini göstərmək olar.

Göründüyü kimi, Azərbaycanın müasir sürətli inkişaf mərhələsində Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında dövlətimiz davamlı inkişaf prinsiplərinə əsaslanan ardıcıl və məqsədyönlü ekoloji siyasət həyata keçirir. Heç təsadüfi deyil ki, ABŞ-ın Yel Universiteti nəzdindəki Ekoloji Siyasət və Hüquq Mərkəzinin (Yale Center for Environmental Law and Policy) metodikası üzrə keçirilmiş tədqiqatın 2016-cı ildə açıqlanmış yekunlarına əsasən Ekoloji səmərəlilik indeksi üzrə dünya ölkələrinin reyting siyahısında Azərbaycan MDB ölkələri arasında birinci olaraq 180 ölkə içərisində 83,78 indeksi ilə 31-ci yeri tutmuşdur ki, bu da ölkəmizdə ekoloji siyasətin səmərəli şəkildə aparıldığını bir daha təsdiq etməklə, onun ekoloji problemlərin aradan qaldırılması və səmərəli dövlət idarəetməsi sisteminin yaradılması təcrübəsi beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini cəlb etmiş və başqa sahələrdə olduğu kimi, ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində də beynəlxalq miqyasda nüfuzunun artmasına gətirib çıxarmışdır. Müqayisə üçün göstərmək olar ki, burada MDB ölkələrindən Rusiya Azərbaycandan sonrakı yeri tutmaqla 32-ci (indeks – 83,52), Belarus 35-ci (indeks – 82,30), Qazaxıstan 69-cu (indeks – 73,29) yerlərdə, inkişaf etmiş ölkələrdən isə ABŞ 26-cı (indeks – 84,72), Almaniya 30-cu (indeks – 84,26) yerlərdədirlər. Türkiyə bu siyahıda 99-cu (indeks – 67,630), İran 105-ci (indeks – 66,32), Çin isə 109-cu (indeks – 65,10) olmuşlar [17].

Müasir mərhələdə Azərbaycanda Prezidenti İlham Əliyevin 29 dekabr 2012-ci il tarixli Fərman ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan-2020: Gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasında müəyyən olunmuş hədəflərə müvafiq olaraq ölkəmizdə uğurla reallaşan innovativ inkişaf strategiyası çərçivəsində ekoloji cəhətdən dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafa nail olunması istiqamətində nəzərdə tutulan tədbirlər məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilir. Bu sahədə növbəti illərdə görülməli işlər Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən “Azərbaycan Respublikasında ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılması və təbii sərvətlərdən səmərəli istifadəyə dair 2015-2020-ci illər üçün Tədbirlər Planı”nın layihəsində müəyyənləşdirilmiş və hazırlanmış həmin layihə hökumətə təqdim edilmişdir. Dövlət Proqramının hazırlanması zamanı beynəlxalq təcrübədən istifadə edilmiş, davamlı inkişafın əsasını təşkil edən “yaşıl iqtisadiyyat” konsepsiyasının müddəaları əsas götürülmüş, qısa və uzunmüddətli strategiyalar ümumi iqtisadi inkişaf göstəriciləri ilə uzlaşdırılmaqla gözlənilən risklər nəzərə alınmışdır [7].

Dövlət başçımız Nazirlər Kabinetinin 2015-ci ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına həsr olunan iclasında söylədiyi nitqində ekoloji tədbirlərin daim aparılmasını bu sahədə qarşıda duran başlıca vəzifə kimi müəyyən edərək, xüsusi olaraq ağacəkmə siyasətinin

kampaniya kimi deyil, bir proses kimi həyata keçirilməsini qarşıya vəzifə olaraq qoymuş, xüsusilə də Bakıda və Abşeron yarımadasında çirkələnmiş ərazilərin, o cümlədən Böyükşor, Zığ göllərinin təmizlənməsinin davam etdirilməsini, bu sahədəki layihələrin icra edilməsinin, ekoloji tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün dövlət büdcəsindən vəsaitin ayrılmasının vacibliyini vurğulamışdır [27].

Beləliklə, müasir mərhələdə Azərbaycanda Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında aparılan ekoloji siyasət geniş vüsət almaqla dövlət idarəçiliyinin bütün sahələrini əhatə edən kompleks bir mexanizmə çevrilmişdir. Ən başlıcası odur ki, respublikamızda digər sahələrdə olduğu kimi, ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində də dövlət siyasətinin reallaşmasına dövlət başçımız İlham Əliyev tərəfindən bilavasitə rəhbərlik və nəzarət edilir və bu baxımdan Prezidentin sədrliyi ilə ekoloji məsələlərə həsr olunmuş xüsusi müşavirələrin keçirilməsi təcrübəsi olduqca əhəmiyyətli olmaqla öz səmərəsini verir. Təhlillər əsasında dövlətimizin müasir dövrdə məqsədyönlü şəkildə həyata keçirdiyi ekoloji siyasətin xüsusiyyətləri kimi aşağıdakıları göstərmək olar:

- birincisi, bu siyasətin reallığa əsaslanması, dinamikliyi, kompleks xarakterli olması və elmi-konseptual əsaslara söykənməsi;
- ikincisi, onun davamlı inkişaf konsepsiyasına əsaslanmaqla, ölkədə ekoloji sivilizasiyanın formalaşması məqsədinin reallaşmasına istiqamətlənməsi;
- üçüncüsü, ətraf mühitin mühafizəsinin iqtisadi mexanizminin təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutması;
- dördüncüsü, bu siyasətin ekoloji modernləşmə və “yaşıl” iqtisadiyyatın inkişafına, eləcə də bu sahədəki dövlət idarəçiliyi sisteminin modernləşməsinə yönəlməsi və s.

Göründüyü kimi, müstəqilliyinin 25 ilini böyük uğurlarla qeyd edən, davamlı sosial-iqtisadi və innovativ inkişaf yolunda əldə etdiyi yüksək nailiyyətləri ilə dünya dövlətləri arasında layiqli yer tutan müstəqil Azərbaycanda ətraf mühitin mühafizəsinə böyük əhəmiyyət və diqqət verilir, bu sahədə dünya təcrübəsi, elmi nailiyyətlər nəzərə alınaraq müasir dövrün ekoloji çağırışlarına tam cavab verən, özünün universallığı, sistemliliyi, elmiliyi, beynəlxalq əməkdaşlığa açıqlığı ilə digər ölkələr üçün də örnək ola biləcək ekoloji siyasət strategiyası həyata keçirilir və bu siyasət sosial-iqtisadi inkişaf siyasəti ilə paralel və vəhdətdə aparılır.

Azərbaycanın indiki inkişaf mərhələsində dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin bu sahədə müəyyən etdiyi prioritetlərə müvafiq olaraq qarşıda duran başlıca vəzifələrin birincisi, ölkədə ardıcıl və məqsədyönlü şəkildə aparılan ekoloji siyasətin, onun çərçivəsində bu sahədə reallaşan dövlət idarəçiliyinin səmərəliliyinin daha da artırılması, ikincisi, “yaşıl iqtisadiyyat”ın inkişaf etdirilməsi və ətraf mühitin çirkənlənməsinin qarşısını alan texnoloji proseslərin modernləşdirilməsi, üçüncüsü,

vətəndaşların bu sahədəki proseslərin birbaşa və daha fəal iştirakçısına çevrilməsi və s. ibarət olduğunu göstərmək olar. Bu sahədəki beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində hər bir ölkə, əlbəttə, özünün milli maraqlarından çıxış etməklə, dünyada baş verən ekoloji proseslər kontekstində birgə fəaliyyətin konkret prinsiplərinin

razılaşdırılması ilə biosferə antropogen təzyiğin aşağı salınmasına öz töhfəsini verməlidir. Qlobal səviyyədə bu təsirin aşağı salınması meyarları və indikatorların dəqiqləşdirilməsi də vacibdir. Bütün bunlar isə, bütövlükdə, indiki və gələcək nəsillərin maraqlarına, onların sağlamlıq və rifahına xidmət edir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Bakı, 2012.
2. Azərbaycan Respublikasının “Milli təhlükəsizlik haqqında” Qanunu. 29 iyun 2004-cü il.
3. Azərbaycan Respublikasının Milli təhlükəsizlik Konsepsiyası // “Azərbaycan” qəzeti, 24 may 2007-ci il.
4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərman və Sərəncamları // <http://president.az/documents>
5. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Bakı Bərk Məişət Tullantılarının Yandırılması Zavodunun açılışında iştirak etmişdir // <http://www.president.az/articles/6875>
6. Bağirov H. Azərbaycanda ekoloji problemlərin həlli istiqamətində irəliləyişlər // Dövlət idarəçiliyi. -2014.-№ 1(45).-S.105-116.
7. Bağirov H. Müasir Azərbaycanın balanslaşdırılmış davamlı ekoloji inkişaf strategiyası. 12.05.2015 // <http://xalqqazeti.com/az/news/politics/57091>
8. Bağirov H. Azərbaycanın ekoloji təhlükəsizlik konsepsiyası davamlı inkişafa hədəflənmiş yeni yanaşmaları özündə ehtiva edir // Səs.-2016.-20 may // http://eco_m5_3.pdf
9. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir. 47 cildə. 38-ci kitab (mart, 2002 – may, 2002). Bakı, Azər nəşr, 2011, 480 s.
10. Ələkbərov U., İmanov Q. Ekoloji sivilizasiya indeksi: konsepsiya və ilk tətbiq (ing.dilində) // İnsan və biosfer (MaB, UNESCO). Azərbaycan Milli Komitəsinin əsərləri. Bakı, «Təhsil», 2011. 360 səh.
11. Ələkbərov U. Davamlı insan inkişafı və ekoloji sivilizasiyanın əsasları. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, “Təhsil”, 2013. S.136, 140-141.
12. Dövlət Neft Kompaniyası Ekologiya İdarəsinin cari arxivi.
13. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Naziri H.Bağirovun müsahibəsi // <http://bakupost.az/siyaset/20120519034243419.html>
14. Mehdiyev R. Azərbaycan: Qloballaşma dövrünün tələbləri. Bakı: Yeni Nəşrlər evi, 2005.
15. Suraxanı Günəş Elektrik Stansiyası açılıb // <http://www.marja.az>
16. “Xalq qəzeti”, 23 aprel 2009-cu il, səh.3.
17. Индекс экологической эффективности. Рейтинг стран мира по уровню экологической эффективности // <http://gtmarket.ru/ratings/environmental-performance-index/info>
18. Краткое исследование рамочных условий для развития «зеленой» экономики в Республике Азербайджан // «Правовые основы развития «зеленой» экономики в странах-членах ЧЭС». Стамбул, 4 декабря 2012 года.
19. Тураев В.А. Глобальные вызовы человечеству. Учебное пособие. М.: Логос, 2002. 192 с.
20. Шульенина Н.В. К вопросу об определении понятия «экологическая политика» // Вестник Российского университета дружбы народов. – Серия: Политология. – 2006. – № 8 – С. 51–63.
21. <http://heydaraliyev.elibrary.az/toplu/nitq/1996.pdf>
22. <http://heydaraliyev.elibrary.az/toplu/nitq/2000.pdf>
23. <http://www.elibrary.az/docs/ialiyev/2005.pdf>
24. <http://www.elibrary.az/docs/ialiyev/2006.pdf>
25. <http://www.elibrary.az/docs/ialiyev/2010.pdf>
26. <http://www.elibrary.az/docs/ialiyev/2011.pdf>
27. <http://www.elibrary.az/docs/ialiyev/2015.pdf>
28. <http://www.heydar-aliyev-foundation.org/az/content/blog/55>
29. <http://ideacampaign.org/az>
30. <http://www.eco.gov.az>
31. <http://eco.gov.az/az/14-19-05-2015>
32. <http://www.stat.gov.az/source/environment/>

Açar sözlər: *Azərbaycan Respublikası, ekoloji siyasət, ekoloji siyasət strategiyası, müasir mərhələ, davamlı inkişaf, nailiyyətlər*

Ключевые слова: *Азербайджанская Республика, экологическая политика, стратегия экологической политики, современный этап, устойчивое развитие, достижения*

Key words: *the Republic of Azerbaijan, environmental policy, strategy of environmental policy, modern stage, sustainable development, progress*

СЕВИЛЬ МАМЕДОВА

Доцент кафедры политологии и политического управления Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики, доктор философии по философии

СОДЕРЖАНИЕ И НАПРАВЛЕНИЯ РЕАЛИЗАЦИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ НЕЗАВИСИМОГО АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ГОСУДАРСТВА

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются сущность экологической политики государства, стратегия экологической политики основоположника независимого Азербайджанского государства, Общенационального лидера Гейдара Алиева, аргументированно обосновывается успешное продолжение этого политического курса на качественно новом уровне его достойным преемником, Президентом Азербайджанской Республики Ильхамом Алиевым. Исследуется содержание и механизм реализации экологической политики независимого Азербайджана на современном этапе в условиях устойчивого развития, подробно раскрываются ее основные направления и успехи, достигнутые в данной сфере, рассматриваются перспективы.

SEVIL MAMMADOVA

*Ph.D, assistant professor of political Science and Political administration
Department of the Academy of Public Administration under the
President of the Republic of Azerbaijan*

CONTENTS AND MECHANISM OF REALIZATION OF ENVIRONMENTAL POLICY OF THE INDEPENDENT REPUBLIC OF AZERBAIJAN

SUMMARY

The article analyzes the essence of environmental policy of the state, the strategy of environmental policy of the founder of the independent Azerbaijani state, the National leader Heydar Aliyev, successful continuation of this political policy at qualitatively new level with his worthy successor, the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev. It investigates contents and the mechanism of realization of environmental policy of the Republic of Azerbaijan at the present stage in the conditions of sustainable development, reveals its main directions, features and success achieved in this sphere, and considers prospects.